

Spanska omslagsmålningar på amerikansk westernpocket – finns det?

Av *ANDERS N. NILSSON*

Summary: Western paperback novels written by Australian and British authors and published in the US are reviewed. Most US editions have used cover art by American illustrators in combination with the foreign texts. Exceptions are two series of British novels by Matt Chisholm on Rem McAllister and by Charles R. Pike on Jubal Cade, both using cover art of British origin also on the US editions. Cover art of Spanish origin were found on 15 US paperbacks published by Bantam, Berkley, Magnum and Manor. The Spanish paintings by Longarón, Noiquet et al. were first used by the Spanish Toray publisher on their paperback series *Best-Sellers del Oeste* and *Ciclón* in the early 60's, and later reused in several countries like Denmark, Germany, Sweden and the UK. Export of western paperbacks within the Angloamerican language region are reviewed. Whereas the US export was largely confined to Canada, the UK export covered most parts of the former Commonwealth.

Kiosklitteraturen karakteriseras bland annat av en omfattande internationell handel med texter och omslagsbilder (Nilsson 2019). Till skillnad mot texterna är bildernas spridning mer oberoende av språkområden i och med att det inte föreligger några behov av översättning. Inom westernkategorin har de stora exportörerna av bilder varit USA och Spanien, medan länder som Australien, England, Italien och Tyskland verkat i en mindre skala. Det bästa sättet att avgöra en bilds geografiska ursprung är att identifiera upphovsmannen via en signatur eller via uppgifter givna direkt i böckerna eller citerade på internet, som regel med koppling till begagnathandeln. En mindre säker metod är att fastställa i vilket land en viss bild först trycktes på en bok. Frekvent avsaknad av tryckår, liksom svårigheten att förvissa sig om att alla utgåvor som använt bilden verkligen kunnat dokumenteras bidrar här till osäkerheten.

Bilder med amerikanskt ursprung torde vara de mest spridda och även de som inledde exporten av bilder redan på 1950-talet. Men frågan är om man till USA importerat bilder för att använda på sina egna bokomslag? En möjlighet vore att man till USA importerat texter av utländska författare och att denna handel även omfattat omslagsbilder. Vad har vi då för exempel på utländska westernförfattare som fått sina romantexter utgivna i USA?

USA:s import av westernromaner

Handeln med populärlitteratur inom den engelskspråkiga delen av världen kan tänkas ha gynnats av det faktum att utbytet inte kräver någon översättning av texter. Australiens Marshall Grover, eller Leonard F. Meares som han egentligen hette, fick en del av sina romaner utgivna i USA. De hjältar vi skandinaver känner som Bill & Ben hette i original Larry & Stretch, och i USA Larry & Streak, där även författarpseudonymen ändrades till Marshall McCoy. I USA gav Bantam ut 17 böcker om Larry & Streak under 1968 och 1969. Belmont/Tower gav samtidigt ut *Feud at Mendoza* (B60-1070), men behöll samma namn på författare och hjältar som i Australien, och med omslag av amerikanen George Alvara. Även 16 böcker om Marshall Grovers hjälte Big Jim Rand gavs ut i USA av Bantam under samma år, där han fick heta Nevada Jim Gage. Omslagen på Bantams utgåvor av Meares' romaner var försedda med amerikanska omslagbilder, varav många av James Bama. Amerikanska

Belmont/Tower gav även ut några dubbelvolymmer med E. Jeffersons Clays romaner om Benedict & Brazos (hos oss Jim & Jeff), med omslagsbilder av egna illustratörer.

Ett flertal brittiska västernförfattare har fått romaner utgivna i USA av amerikanska förlag. Härvid används som regel det förfarande som benämns *uppdelade förlagsrättigheter*, enligt vilket olika förlag ges rätt att publicera och sprida romantexten på varsin geografiskt begränsad del av världsmarknaden (Wallin 1999). Detta gäller i hög grad Terry Harknett som på 70- och 80-talet under pseudonymen George G. Gilman skrev romanserier om hjältar som Adam Steele, Edge och The Undertaker. Som regel gavs böckerna ut mer eller mindre samtidigt i Storbritannien av New English Library och i USA av Pinnacle, och med olika omslag (Bild 1).

Bild 1. George G. Gilmans 22:a bok om Edge, *Slaughter Road* från 1977, gavs i England ut av New English Library (vänster, fram- och baksida) och i USA av Pinnacle (höger). Notera de olika omslagsbilderna samt den engelska utgåvans långa prislista för olika länder.

I USA gjordes omslagen till Edge av George Gross medan många av de brittiska omslagen gjordes av William Francis Phillipps och Tony Masero. Jag är osäker på om något av de brittiska omslagsmålningarna användes på de amerikanska utgåvorna.

Harknett var tillsammans med bland andra Laurence James med och skrev böcker i serien *Apache* under 70- och 80-talet, vilka gavs ut av Sphere i Storbritannien och Pinnacle i USA. Att döma av de bokomslag jag sett från serien användes olika omslag i de båda länderna och de amerikanska var gjorda av inhemska illustratörer, bland annat den hyllade John Alvin (1948–2008). Samma arrangemang gäller serien om Frank Angel skriven av de båda britterna Frederick William Nolan och Michael Linaker under pseudonymen Frederick H. Christian, även om den amerikanska utgivningen inleddes av Zebra innan Pinnacle tog över (Drew 1986).

Harknett var även en av de brittiska författarna bakom pseudonymen Charles R. Pike, känd för romanserien om Jubal Cade. Serien gavs i England ut av Mayflower och Granada, och i

USA av Chelsea House med viss fördröjning. Den brittiske konstnären Richard Clifton-Deys omslagsbilder användes även på den amerikanska utgåvan.

Ett urval av britten J.T. Edsons västernromaner gavs ut i USA av Berkley från slutet av 70-talet och framåt. Då omslagen skiljer sig helt från de som användes på Corgis brittiska 70-talsutgåvor håller jag det för troligt att de genomgående är amerikanska. Några enstaka titlar av britten Chuck Adams gavs ut i USA i slutet av 70-talet via Belmont/Tower och Leisure. De få omslag jag sett förefaller amerikanska.

Under pseudonymen Matt Chisholm gavs britten Peter Christopher Watts' böcker om Rem McAllister ut under slutet av 60- och början av 70-talet av Mayflower och Panther i London och med något års förskjutning i USA av Ballantines imprint Beagle. Såväl de brittiska som de amerikanska utgåvorna använde sig i stor utsträckning av samma omslagsmålningar av Gino d'Achille (1935–2017), född i Rom men från och med 1964 verksam i London (Bild 2).

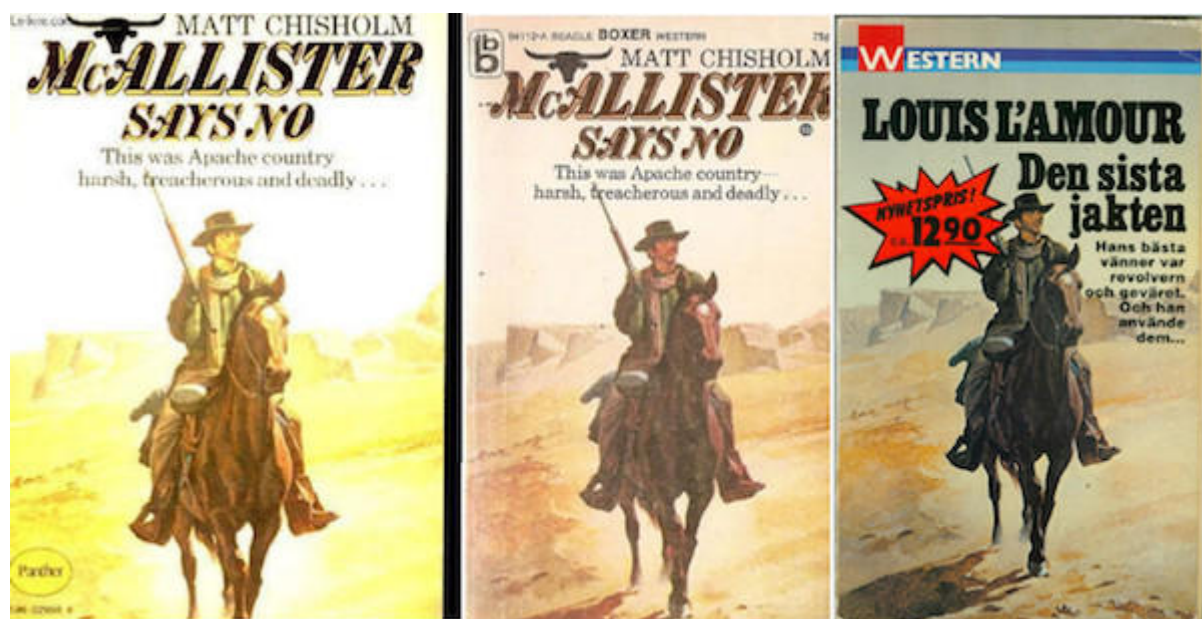

Bild 2. Matt Chisholms roman *MacAllister Says No* gavs ut med samma omslagsbild av Gino d'Achille i England 1970 (Panther 02950) och USA 1971 (Beagle 94112). Bilden återanvändes i Sverige 1987 på första boken i Winthers serie *Louis L'Amour*.

Detta måste betraktas som amerikansk import av brittiska omslagsmålningar. Flera av dem användes i Sverige på tidigare böcker i Winthers serie *Louis L'Amour*. Ballantine använde även några av bilderna på andra böcker som till exempel *Spanish Ridge* av E.E. Halleran (nr 29436).

Amerikansk import av romantexter inom westernkategorin har alltså att döma av de exempel jag påträffat avsett texter skrivna på engelska, varför ingen regelmässig översättning varit aktuell. Böcker med importerade texter har som regel försetts med nya omslagsbilder skapade av egna artister. De enda egentliga undantag jag träffat på är de ovannämnda brittiska böckerna om Jubal Cade och McAllister. Frågan är då om utländska omslagsbilder importerats till USA oberoende av texterna?

USA:s import av omslagsmålningar

Efter att ha lärt känna den spanska utgivningen av populärlitteratur inom västernkategorin

(Nilsson 2019), har jag funnit klara belägg för att omslagsbilder av spanska artister producerade för spanska omslag långt senare har återanvänts på amerikanska pocketböcker. Flera av de aktuella bilderna har använts även på svenska böcker (Bild 3).

Bild 3. Noiquets omslagsbild till spanska *Ciclón* nr 77 från 1965 återanvändes först på svensk *Prärie* nr 80 år 1967 och därefter i USA 1969 på *Bantam* H4628. Bilden kom härvid att kombineras med tre olika amerikanska romantexter.

Bantam använde omslagsmålningar av spanjoren Noiquet på minst tre av sina 1969 års utgåvor av Louis L'Amours böcker: *Conagher* H4628, *Radigan* H4653 och *Killoe* H4660. De aktuella målningarna hade först använts på följande spanska utgåvor: *Ciclón* nr 77 från 1965 samt *Best-Sellers del Oeste* nr 284 och 287, båda från 1967. Den förstnämnda användes i Sverige 1967 på *Prärie* nr 80, och nr 287 på *Prärie* nr 144 från 1970.

Berkley använde mellan 1973 och 1975 minst fyra spanska omslag varav tre kan ses även på *Best-Sellers del Oeste*. Det fjärde, på *Berkley* N2899 och signerat Noiquet har jag ännu inte sett på någon spansk bok. Det användes dock 1967 på svensk *Nyckelbok* nr 659. För *Best-Sellers* gäller: nr 234 från 1965 på *Berkley* N2822 och i Sverige 1967 på *Walt Slade* nr 123 (Bild 4); nr 266 från 1967 på *Berkley* 2393 och i Sverige 1970 på *Bill och Ben* nr 99; nr 270 från 1967 på *Berkley* N2704.

Två spanska omslag från *Best-Sellers del Oeste*, det ena av Jordi Longarón, återfinns på bokomslag från amerikanska *Magnum*: nr 47 från 1962 på *Magnum* 4200-41 och även på svensk *Sheriff* nr 5 från 1964, och nr 130 från 1963 på *Magnum* 4200-44 och även på svensk *Pyramid* nr 227 från 1964.

Bild 4. Omslagsbilden till spanska *Best-Sellers del Oeste* nr 234 från 1965 återanvändes först på svensk *Walt Slade* nr 123 år 1967 och därefter i USA 1975 på *Berkley N2822*. Den kan även ses på tyska Basteis pocketbok *Western* nr 31 från 1967. Bilden kom härvid att kombineras med tre olika amerikanska romantexter plus en tysk.

Flest spanska målningar, tre vardera från *Best-Sellers del Oeste* och *Ciclón*, har jag hittat på böcker utgivna av *Manor* under perioden 1974-1976, och några av dem återkom även på senare tryckningar. För *Best-Sellers* gäller: nr 238 från 1965 på *Manor* 95419, nr 251 från 1966 på *Manor* 95378, och nr 260 från 1967 på *Manor* 95422. För *Ciclón* gäller: nr 73 från 1965 på *Manor* 95418 och även på svensk *Mustang* nr 106 från 1966, nr 102 från 1966 på *Manor* 12447 och även på svensk *Mustang* nr 212 från 1978, och nr 112 från 1966 på *Manor* 95423.

Totalt har jag alltså belagt 15 olika målningar av spanska konstnärer som återanvänts på amerikanska bokomslag långt efter det att spanska Toray använt dem på sina båda pocketserier *Best-Sellers del Oeste* och *Ciclón*. Nio av målningarna har även använts på svenska böcker, och då som regel tryckta efter de spanska men före sina amerikanska motsvarigheter. Då jag sett långt ifrån alla spanska och amerikanska pocketomslag återstår säkert fler matchningar att upptäcka.

Andra länder

Förutom till Skandinavien och USA exporterades de spanska omslagsbilderna främst till Tyskland, men jag har även belagt ett antal av dem från Storbritannien. Från Tyskland kan nämnas förlaget Basteis pocketserie *Western* som under åren 1967–1969 använde minst fem av de här från USA belagda målningarna (se *Western* nr 31, 43, 53, 59 och 68). Av brittiska förlag som använt sig av omslagsmålningar först använda på *Best-Sellers del Oeste* och *Ciclón* kan nämnas Corgi och Brown Watson, de senare på sin pocketserie *Wagon Wheel Western*. Det är alltså fullt tänkbart att samma spanska målning kan ses på böcker från sex eller till och med ännu flera olika länder, och då mest troligt även i kombination med lika många olika romantexter.

Full cirkel

Det är lite ironiskt att de spanska omslagsmålningarna kom att användas på amerikanska

böcker. Helt säkert utgick de spanska illustratörerna från amerikanska omslagsbilder, åtminstone i början av sin karriär. Man kan tycka sig se att de spanska målningarnas motiv ligger mer eller mindre nära de som då det begav sig kunde ses på de amerikanska böckerna (Bild 5).

Bild 5. Tre exempel på spanska omslagsmålningar som uppvisar stor likhet med potentiella amerikanska förebilder: (övre vänstra) *Macfadden* 35-114 från 1962 och *Biblioteca Oro Oeste* 021 från 1965; (nedre vänstra) *Gold Medal* 646 från 1957 och *Best-Sellers del Oeste* 112 från 1963; (högra) *Signet* D2010 från 1961 och *Ciclón* 020 från 1963.

Jag har försökt para ihop ett urval spanska målningar med likartade amerikanska bokomslag, men tyvärr inte hittat något bra exempel som innefattar de spanska bilder som sen användes även i USA. Det skulle ha varit en särskild ödets ironi om en spansk kopia av en amerikansk målning sen i sin tur skulle hamna på en annan amerikansk bok. Kopiering och återanvändning av olika slag tycks verkligen ha satts i system när det gäller produktionen av

alla dessa omslag byggande på den begränsade motivkrets som vilda västern-temat kunnat erbjuda. Ett förhållande som väl framgår av Roberts Gaines samlingar av återanvända bilder på den amerikanska hemsidan BookScans sektion TWINS.

Den angloamerikanska bokmarknaden

Inom det angloamerikanska språkområdet har westernpocket producerats främst i USA, Storbritannien och Australien. Fram till slutet av 50-talet gav dock även *Collins White Circle* och *Harlequin* ut westernpocket i Kanada (Fitzpatrick 2019). Att USA:s bokexport till Kanada har varit mycket omfattande framgår av att böckernas pris frekvent angavs på omslaget separat för USA och Kanada. Det förekom även att böcker producerade i USA försågs med separata omslag för distribution i USA respektive Kanada. Den geografiska närheten i kombination med USA:s relativt låga prisnivå kan sägas ha medfört att den kanadensiska produktionen av westernpocket kvävdes.

Exporten från USA till Storbritannien har huvudsakligen handlat om rättigheter med separata utgåvor av olika förlag i de båda länderna. Men det har även förekommit att amerikanska förlag försåg sina böcker med olika pärmar för användning i de båda länderna. En del av amerikanska Belmont Towers utgåvor finns till exempel i en brittisk variant med priset i pence och en liten logo för Flamingo Books medan inlagan är oförändrad. Jag har även sett exempel på att amerikanska utgåvor har priset i Australien förtryckt, som till exempel Leisure Books' utgåvor av Max Brand och Zane Grey från 1996–2004.

Brittiska utgåvor har som regel förtryckta priser avseende olika delar av samväldet. Vanligast torde Australien och Nya Zeeland vara, men även Kanada, Sydafrika och Östafrika förekommer frekvent. När Corgi på 70-talet gav ut ett fyrtiotal böcker med Morgan Kane betydde det att norrmannen Kjell Hallbing fick sina böcker spridda till även Australien, Nya Zeeland och Kanada. En del böcker från *New English Library*, som de om Edge, har riktigt långa listor med prisuppgifter på baksidan, omfattande även Cypern, Gibraltar, Malta, Republiken Irland, Spanien och Trinidad (Bild 1). Brittisk export till USA bygger dock frekvent på uppdelade förlagsrättigheter (Wallin 1999), men jag har även sett böcker tryckta i England med även förtryckt prisuppgift för USA. Ett exempel är Priorys utgåvor av William H. Fear från ca 1970. Förlaget hör tillsammans med Bridbooks och andra till de som satsar på billiga återutgåvor distribuerade över hela den engelskspråkiga världen. På detta sätt kan även titlar från amerikanska författares 'backlist' importeras till USA från Storbritannien.

Förlaget Clevelands böcker från Australien har endast det inhemska priset förtryckt, men ofta kompletterat med även ett pris gällande för New Zealand. Här förelåg alltså en viss konkurrens mellan Australien och Storbritannien, medan i Kanada britten fick konkurrera främst med USA. Framväxten av Australiens omfattande produktion av inhemska kioskklitteratur efter andra världskriget har kopplats ihop med de importrestriktioner gentemot USA som förelåg mellan 1939 och 1959: "Designed to preserve currency reserves, these prohibitions 'effectively banned' the import of American pulps to Australia for twenty years." (Bode 2012:66).

Då inom det angloamerikanska språkområdet texter ej behöver översättas bortfaller en avgörande skillnad mellan hanteringen av romantexter respektive omslagsbilder. Trots detta tycks handeln med texter varit mer omfattande än den med bilder. Systemet med uppdelade förlagsrättigheter har som regel avsett endast texter i och med att förlagen favoriserat omslagsbilder av inhemska illustratörer.

Källor

- Bode, Katherine, 2012: *Reading by numbers. Recalibrating the literary field*. London: Anthem Press.
- Bookscans, 2018: *The Bookscans Database*. <http://www.bookscans.com/Database.htm>.
- Drew, Bernard A. 1986: *Western series and sequels. A reference guide*. New York: Garland Publishing.
- Fitzpatrick, Jim, 2019: *The Canadian Paperback Guide*. <http://bookscans.com/Publishers/JimFitzpatrick/JimFitzpatrick.htm>.
- Gaines, Robert, 2019: *TWINS*. <http://bookscans.com/Publishers/twins/twins.htm>.
- Myrman, Patrik, 2018: *Serielagret*. <http://serielagret.se>.
- Nilsson, Anders N. 2019: Spanien som storproducent av populärlitteratur inom westerngenren och källa till omslagsmålningar återanvända på svensk westernpocket. *DAST Magazine 22 maj 2019*.
- Wallin, Anita, 1999: Konsumtion av upphovsrätt och internationell handel med böcker. Studentuppsats, Lunds universitet, <https://lup.lub.lu.se/student-papers/search/publication/1562857>.